

مشارکتهای مردمی در اجرای شبکه های آبیاری و زهکشی: مفاهیم و چالش ها

خدیجه بذرافکن^۱، فروغ علیقلی^۲

چکیده

کشاورزی بر مبنای چند عامل مهم از جمله آب، خاک، انسان و سرانجام مدیریت تمامی این عوامل، استوار است. آب بعنوان مهمترین عامل و اساسی ترین نهاده تولید در بخش کشاورزی و در عین حال محدود کننده ترین گزینه در کشور ایران و خصوصا در مناطق خشک و نیمه خشک مورد توجه جدی قرار گرفته است. با توجه به راندمان بسیار پایین آب در بخش کشاورزی و آبیاری، ایجاد شبکه های مدرن آبیاری و زهکشی گام بزرگی در جهت استفاده بهینه از آب کشور است این امر در صورتیکه با مشارکت بهره برداران صورت گیرد، می تواند علاوه بر کاهش بار مالی دولت، تصدیگری دولت در بخش آب را کاهش داده و به مرور زمان مدیریت حفظ، نگهداری و بهره برداری از منابع آب را به خود مردم واگذار نماید. اجرای طرحهای مشارکتی با مشکلات فراوانی همراه بوده است که بخش عمده ای از این مشکلات مربوط به عدم شناخت کافی از شرایط فرهنگی، اقتصادی کشاورزان در اجرای شبکه های آبیاری و زهکشی، به بررسی چالش های موجود در امر مشارکت پرداخته و در نهایت پیشنهادهایی در این زمینه ارائه شده است.

واژه های کلیدی: مشارکت های مردمی، شبکه های آبیاری و زهکشی، بهره برداران

^۱ دانشجوی دکتری بخش ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه شیراز

^۲ دانش آموخته کارشناسی ارشد گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه شهید چمران اهواز

مقدمه

عدم حضور و مشارکت فعال زارعان در شبکه های آبیاری و زهکشی، علاوه بر هزینه های سنگین ساخت و نگهداری و بهره برداری فرسودگی و افت شدید راندمان آبیاری را به دنبال خواهد داشت و حتی گاهی اوقات توسط بهره برداران مورد تخریب قرار می گیرند. این واقعه نشانگر این است که حذف مردم از برنامه ریزی و مدیریت در صنعت آب، کشور را دچار مشکل و سرمایه گذاری ها را با خطر مواجه می کند. بنابراین اهمیت ایجاد یک نظام مشارکت مردمی پایدار در تمام بخشهای کشور بخصوص بخش آب به شدت احساس می شود. احداث شبکه های مدرن آبیاری و زهکشی در راستای اهداف وزارت نیرو، دولت را با هزینه های بسیار بالایی روبرو خواهد ساخت. استفاده از سیستم مالی مشارکت در طرح های توسعه منابع آب راهکاری بسیار مفید جهت جلوگیری از فشار بار مالی به دولت خواهد بود.

زمینه اصلی مشارکت بهره برداران را می باید در مرحله بهره برداری و نگهداری از طرح فراهم نمود بنابراین می باید شرایط لازم به منظور برگزاری گردهمایی عمومی با حضور کلیه بهره برداران در خصوص مسائل مربوط به بهره برداری و نگهداری از طرح را فراهم نمود بطوری که بهره برداران، تاسیسات آبرسانی را از جمله اموال عمومی روستا به حساب آورده و خود را در نگهداری از آن موظف بدانند. شرکت های تعاونی تولید روستایی در حال حاضر می توانند نقش مهم و اساسی را در این زمینه ایفا نمایند و این امر مستلزم توجه بیشتر به این شکل ها است. پروژه مشارکتی همه مراحل ساخت، راه اندازی، بهره برداری، نگهداری و تعمیرات پروژه را شامل می شود. غالباً در پروژه های ملی، مشارکت مردم در طرح ریزی و تصمیم به اجرای پروژه مورد توجه قرار نمی گیرد به عبارتی بیش از هر چیز باید مشارکت و همکاری مردم محلی را بر مبنای محاسبه عاقلانه آن ها توضیح داد. اگر پروژه بر اساس جلب رضایت مردم منطقه برنامه ریزی شود و در کوتاه مدت منافع قابل ملاحظه ای برای کلیه اقشار اجتماعی در بر داشته باشد و در دراز مدت نیز چشم اندازی از منافع پایدار برای مردم محلی فراهم سازد می تواند عاملی برای جذب مشارکت محلی باشد و در آن صورت می توان مشارکت را مکمل حیاتی اقدامات اقتصادی کلان دانست.

لازمه این کار آشنایی به فاکتورهای موثر در جلب مشارکت مردمی و بها دادن به واقعیت های اجتماعی موجود، اطلاع از تعهدات وزارت نیرو در اجرای طرحهای مشارکت مردمی و چگونگی استفاده از سیستم بانکی و همکاری سازمان های مرتبط می باشد تا بهبود مشارکت مردم را فراهم سازند.

مشارکت یک فراگرد و یک جریان است که باید شامل مداخله در تصمیم گیری، نظارت، اجرا و پیگیری نیز باشد. لازمه این فراگرد آگاهی است که فراهم کردن اسباب و وسایل آن، کار فرهنگی می طلبد. برای جا انداختن فرهنگ مشارکت، باید بسیاری از قالبهای پیش ساخته ذهنی را دگرگون ساخت و این هنگامی عملی می شود که با کار فرهنگی توأم شود. وجود چنین زمینه های فکری در روستاهای کشور ما، موجب شده است که روستائیان، نسبت به دیگر جوامع روستائی در کشورهای پیشرفته، از بسیاری جهات عقب مانده باشند و هرگز فرهنگ "خود دگرگونی" را به خود ندیده اند.

به اعتقاد اکثر کارشناسان، پائین بودن راندمان آبیاری در کشورهای در حال توسعه به علت عدم مشارکت واقعی بهره برداران در امر تصمیم گیری، اجرا، مدیریت و نگهداری از شبکه های آبیاری است. سیاست مشارکت بهره برداران در مراحل اجرای شبکه های آبیاری از اواخر دهه ۸۰ میلادی عمدتاً به لحاظ ناتوانی سازمانهای دولتی مسئول در امر ساماندهی بخش آب و نیز عدم تأمین هزینه های نگهداری و بهره برداری این شبکه ها، مورد توجه خاص قرار گرفته و در بیش از ۲۰ کشور جهان نظیر مکزیک، امریکا، کلمبیا، فیلیپین، هندوستان، پاکستان، ترکیه، چین، سریلانکا، نپال و نیوزیلند، سیاست ایجاد انگیزه و تشویق بهره برداران برای مشارکت در احداث شبکه ها اتخاذ شده است (خداری و همکاران ۱۳۸۹). در این راستا هدف از این پژوهش علاوه بر بیان مفاهیم و اهداف مشارکتهای مردمی در اجرای شبکه های آبیاری و زهکشی، بررسی چالش های موجود در این امر می باشد.

روش شناسی

این تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و بر اساس منابع کتابخانه ای و اینترنتی و بررسی اسناد و مدارک انجام پذیرفته است. در روش های توصیفی تنها به تشریح و توصیف جنبه های مختلف یک مسئله بطور کلی پرداخته می شود. در روش تحلیلی موضوع تحقیق شناسایی و مورد تجزیه و تحلیل دقیق و عمیق قرار می گیرد.

یافته ها و بحث

تعاریف و مفاهیم

۱- مشارکت: واژه مشارکت برابر نهاد واژه «participation» انگلیسی است و در این زبان نیز مفهوم آن با همدیگر عمل کردن، برعهده گرفتن، سهمی از چیزی برداشتن، بخشی از چیزی را برعهده داشتن و عمل متقابل اجتماعی در یک گروه می باشد(حامدمقدم، ۱۳۷۹). همچنین در تعریف دیگر، مشارکت یعنی تشریح مساعی و نیز سهمی شدن عده ای در امری برای حصول هدف نهایی (رفیع پور، ۱۳۷۰). یا به عبارتی هرکنش متقابل اجتماعی که در آن افراد یا گروهها کار و فعالیت خود را به صورت کم و بیش سازمان یافته و با کمک متقابل به هم می آمیزند تا هدفی مشترک تحقق یابد. بطورکلی می توان گفت که مشارکت مردم یعنی سپردن کار مردم به دست خود آنهاست که البته با طراحی یک مکانیسم نظارتی نظام مند صورت می پذیرد (کردانی و همکاران ۱۳۸۹).

۲- طرح های مشارکت مردمی: طرح هایی هستند که با مشارکت دولت و مردم اجرا می شوند تا با این مشارکت، علاوه بر کاهش بار مالی دولت، مردم نیز در مدیریت و بهره برداری از این طرح ها سهیم شوند (رفیع پور، ۱۳۷۰).

۳- شبکه های آبیاری و زهکشی: شبکه هایی هستند که به منظور تأمین آب دائم و کافی و نیز، خارج نمودن آب اضافی و زائد از مزارع کشاورزی، طراحی و احداث می شوند. در این شبکه ها، تلفات آبی به پائین ترین حد خود رسیده و با جمع آوری آب مازاد یا اصطلاحاً زهاب اراضی کشاورزی باعث رفع شوری و تقویت بافت خاک ها می شوند و این امر در سال های بعدی راندمان تولید محصولات زراعی را بالا می برد (کردانی و همکاران ۱۳۸۹).

۴- بهره برداران: گروهی از افراد حقیقی یا حقوقی هستند که گاه در قالب تشکل های تعاونی و گاه به صورت فردی، با دستگاه مجری در احداث شبکه های آبیاری و زهکشی مشارکت نموده تا پس از اجرای طرح ها، نسبت به بازپرداخت بخشی از هزینه های اجرایی اقدام نمایند (کردانی و همکاران ۱۳۸۹).

اهداف کلی مشارکت مردمی در طرح ها

عمده ترین عامل در دستیابی به اهداف طرحهای مشارکت مردمی، همسو نمودن آنان با سازمانهای ذیربط در جهت اجرای پروژه ها می باشد. محدودیت منابع مالی و اعتبارات دولت از یک سو و حجم عظیم پروژه های عمرانی در کشور توفیق دستیابی به اهداف بلند مدت را دستخوش تردید خواهد کرد (خوشاب، ۱۳۸۵).

مهمترین هدفهای مشارکتهای مردمی در طرحهای توسعه منابع آب به شرح ذیل است: (سروستانی و همکاران ۱۳۸۹).

الف: اهداف بلند مدت:

- سهیم نمودن مردم در کلیه مراحل تصمیم گیری، برنامه ریزی، ساخت، اجرا و بهره برداری از شبکه ها
- حفظ تاسیسات تامین و انتقال و توزیع آب توسط بهره برداران
- مصرف بهینه آب و ارتقاء راندمان آبیاری
- افزایش درآمد روستاییان و جلوگیری از مهاجرت آنان
- اشتغال زایی در بخش کشاورزی
- بهبود کارایی مدیریت و پایداری شبکه های آبیاری و زهکشی
- ایجاد یک نهاد خدماتی آب که از نظر مالی خوداتکاست و وظایف مدیریت شبکه های آبیاری را بجای بخش دولتی عهده دار است.

- کاهش میزان استهلاک و فرسوده شدن تاسیسات زیربنایی شبکه های آبیاری و زهکشی
- ایجاد شفافیت در کار مدیریت و توان پاسخگویی نهاد سرویس دهنده به آب بران
- ب: اهداف میان مدت :
- کاهش بار مالی دولت
- تامین اعتبارات مالی برای اجرای پروژه ها
- اشتغال زایی در زمان احداث شبکه ها
- استفاده مناسب از منابع آب
- تقسیم عادلانه آب (توزیع مناسب آب)
- ایجاد حس اعتماد در بین افراد
- عوامل موثر بر میزان مشارکت کشاورزان:
- وضعیت اقتصادی کشاورزان و میزان درآمد آنان
- سطح سواد و آگاهی کشاورزان و ریسک پذیری آنان
- میزان اعتماد آنان نسبت به دولت
- آشنایی کشاورزان با فرهنگ مشارکت
- هماهنگی بین سازمان های دست اندرکار کشاورزی
- هزینه احداث شبکه های آبیاری و زهکشی
- وضعیت موجود کشاورزی و چگونگی تامین آب اراضی در شرایط فعلی (سروستانی و همکاران ۱۳۸۹).

همچنین خدري و همکاران، وضعیت اقتصادی کشاورزان، میزان آگاهی آنان و مدیریت مطلوب سازمان را از عوامل موثر در میزان مشارکت کشاورزان در طرحها دانستند.

چالش های موجود در امر مشارکت کشاورزان

با توجه به گستردگی کار، تعدد ادارات و سازمان های مرتبط با امر مشارکت کشاورزان در طرح های آبیاری و زهکشی و وجود ادارات موازی در خصوص موضوع آب و خاک عمده ترین مشکلات در این بخش به شرح ذیل تقسیم بندی می شوند:

۱- مشکلات مرتبط با سازمان ها و دستگاه های دولتی

نهادهای مختلف دست اندرکار کشاورزی چون بانک کشاورزی، جهاد کشاورزی، اداره منابع طبیعی و مسئولان سیاسی فعالیتهای هماهنگی ندارند و این موضوع مانع عمده و همچنین باعث تاخیر در جلب مشارکتهای مردمی می گردد. همچنین عدم وجود همکاری های لازم در خصوص اجرای پروژه ها که عموماً با برخوردهای کلیشه ای و غیر کارشناسی دستگاههای اجرایی همراه می باشد یکی دیگر از عوامل بی اعتمادی افراد خواهد بود به نحوی که مسئولان صرفاً با استناد به بخشنامه های صادره از سوی وزارتخانه ها بدون در نظر گرفتن شرایط خاص هر پروژه و نادیده گرفتن توان تحلیل افراد از اقدام به اجرای مفاد آن نموده و نتیجه آن نیز عدم مشارکت افراد و نهایتاً شکست تلاشها خواهد بود (خوشاب، ۱۳۸۵). بنابراین وجود همکاری بین نهادهای دست اندر کار کشاورزی می تواند کمک شایانی به جلب مشارکتهای مردمی بکند.

۲- چالشهای اجتماعی

فرد گرایی و عدم هماهنگی با تشکلهای گروهی، اختلافات محلی ناشی از چالشهای قومی از عوامل محدود کننده در مسیر مشارکت مردم در شبکه های آبیاری می باشد. اختلافات موجود در روستاها عدم دست یابی و موفقیت در اجرای طرحهای مدرن و مشارکت افراد در حل مشکلات موجود را در پی خواهد داشت (خوشاب، ۱۳۸۵). همچنین عمده ترین عامل در شکست برخی طرحهای ارائه شده در بخشهای

دولتی که اختصاصا با کشاورزان در ارتباط بوده عدم تناسب طرح با پتانسیلهای موجود و لحاظ نشدن شرایط منطقه ای و بومی بوده است. اجرای اینگونه طرحها نه تنها بازدهی لازم نداشته است بلکه موجب تضعیف اراده لازم جهت توسعه و پیشرفت را در پی داشته است (جباری، ۱۳۸۷).

از شروط اساسی تعیین کننده میزان مشارکت مردم در اجرای فعالیتهای، سازگاری آن با ساختار زندگی مردم منطقه است. این انتخاب که معمولا به هنگام تصمیم گیری و طراحی صورت می گیرد، چنانچه با آداب و سنن و نیازها و ویژگیهای خاص منطقه همسو نباشد، انتظار استقبال از مشارکت به هر صورت از جانب مردم عبث و بی فایده است (خدری، ۱۳۸۳). بنابراین به منظور افزایش میزان مشارکت مردم در اجرای شبکه های آبیاری و زهکشی باید به سازگار بودن این فعالیت ها با ساختار زندگی مردم آن منطقه، و متناسب بودن آنها با پتانسیلهای موجود در منطقه توجه بیشتری شود.

۳- چالشهای حقوقی اراضی کشاورزان

مالکیت اغلب اراضی نامشخص و گاهی چند نفر ادعای مالکیت یک قطعه زمین کشاورزی را می نمایند. از طرفی کشاورزان زیادی هستند که زمین در اختیار داشته لیکن سند مالکیتی در دست ندارند. عدم تطابق میزان اراضی تحت تصرف کشاورزان با اسناد مالکیت آنها و تعارض بین کشاورزان و ادارات دولتی (امور اراضی و منابع طبیعی) بر سر مالکیت اراضی مازاد برسند. مالکیت آنها از جمله مشکلات مهم می باشد.

- تنوع زیاد مالکیت اراضی در محدوده پروژه ها و عدم انطباق انواع زیادی از آن با مقررات جاری بانک
- عدم صدور گواهی مالکیت برای اراضی مازاد بر نسق کشاورزان توسط سازمان جهاد کشاورزی
- تعارض سازمان جهاد کشاورزی با کشاورزان بر سر مالکیت اراضی بدون سند

• عدم توانایی سازمان جهاد کشاورزی در واگذاری اراضی بدون سند در تصرف کشاورزان به غیر (سروستانی و همکاران ۱۳۸۹). بنابراین دستگاههای دولتی مربوطه با همکاری سازمان جهاد کشاورزی باید تدابیری برای وضعیت مالکیت اراضی و اسناد آنها بیندیشد تا کشاورزان در انجام کارهای حقوقی مربوط به اراضی خود و همچنین اجرای پروژه ها دچار سرگردانی نشوند.

۴- چالشهای اعتباری

قوانین و مراحل طولانی اداری و موسسات مالی همچون بانکها یکی از موانع عمده در اجرای به موقع طرحهای مشارکتی محسوب می گردد. به نحوی که انتقال اعتبار از طریق بانک به سازمانهای ذیربط در اکثر مواقع خارج از برنامه های زمانی صورت می گیرد (خوشاب، ۱۳۸۵).

۵- چالشهای فنی و اجرایی

لازمه موفقیت طرحهای بخش مشارکت مردمی آشنایی با خواسته های فنی بهره برداران خواهد بود متاسفانه مشاورین بدون کمترین توجه به روحیات و نظرات فنی مردم فارغ از مسایل اجرایی و چالشهای اجتماعی اقدام به ارائه طرح نموده اند. نتیجه این نگرش ارایه طرحهای بی تناسب با واقعیات و صرفا تیپ بوده که پیامد آن غیر کاربردی بودن چنین طرحهای می باشد (خوشاب، ۱۳۸۵).

- طولانی بودن تشریفات مناقصه که به وسیله شرکتهای آب منطقه ای برگزار می گردد.

نتیجه گیری و پیشنهادها

به منظور ایجاد توسعه پایدار در بخش صنعت آب، با عنایت به بالا بودن هزینه های اجرایی آن، مشارکت مردم در طرح های توسعه منابع آب به عنوان سازوکار کلیدی مورد توجه قرار گرفته است. مشارکت مردم با رفع موانع و راهکارهای نوین، موجبات نگهداری و حفاظت هرچه بهتر از تالیسات توزیع و انتقال آب را با توجه به ذینفع بودن بهره برداران به دنبال خواهد داشت. از طرفی با حضور کشاورزان در عرصه اجرا و بهره برداری طرح ها، صرفه جویی، تسریع در اجرا و استفاده بهینه از آب از دستاوردهای این امر به شمار خواهد رفت. عدم توجه و مدیریت صحیح به بخش خصوصی ذینفع در شبکه های آبیاری و زهکشی، طرحهای مذکور را با شکست مواجه خواهند ساخت.

آشنایی با دیدگاه و نقطه نظرات مردم در رابطه با طرح و نحوه همکاری آنان در احداث، بهره برداری شبکه های آبیاری و زهکشی منجر به پیشنهادهای موثر به منظور سامان دهی و تجهیز و نوسازی اراضی کشاورزی و پایداری شبکه های مذکور خواهد شد. همچنین از ضرورت های مشارکت، آن است که مشارکت کنندگان در تمامی مراحل (از تصمیم گیری و برنامه ریزی تا اجرا و بهره برداری) طرح ها دخالت داشته باشند، اما در حال حاضر مشارکت روستائیان فقط به معنای پرداخت بخشی از هزینه های طرح (به اصطلاح مشارکت مالی) می باشد و این به معنای مشارکت تام و واقعی نخواهد بود. باید توجه داشت جلب نظر بهره برداران و همراه کردن آنان در تمامی مراحل از طراحی تا ساخت و اجرا و نگهداری و بهره برداری از لوازم اصلی در امور مشارکتی است که این امر در اقدامات دولتی و سیاستگذاری ها لحاظ نشده است.

مهمترین منافع کشاورزان از مشارکت در طرح های آبیاری و زهکشی را می توان بهره برداری اقتصادی از فعالیتهای مختلف کشاورزی ناشی از توسعه و یا بهبود روش آبیاری، بالا رفتن راندمان تولید ناشی از بهبود وضعیت خاک در اثر زهکشی، کاهش و یا به حداقل درآوردن بلایای طبیعی نظیر سیل، در اثر احداث کانال های کنترل سیلاب و یا دایک های حفاظتی همزمان با اجرای پروژه ها بیان نمود. ریشه اصلی ناکارایی شبکه آبیاری کشور را باید در ناهماهنگی در بخش مدیریتی و عدم توجه به مسایل فرهنگی و اجتماعی کشاورزان جستجو کرد. از آنجا که جلب مشارکت مردمی تضمین موفقیت اجرای طرحها به شمار می رود و در نهایت هدف دولت این است که بهره برداری از شبکه ها را به خود کشاورزان واگذار نماید نظام مدیریت مشارکتی می تواند زمینه مشارکت کشاورزان را در مراحل مختلف طرح از مطالعه تا بهره برداری فراهم سازد.

با عنایت به راهکارها و پیشنهادهای ارائه شده در جهت حذف چالش های موجود، می توان گام های موثری را در توسعه پایدار طرح های منابع آب برداشت. در همین راستا در جهت نیل به اهداف قوانین برنامه های توسعه اقتصادی، اجتماعی کشور، می باید مشارکت مردم را در سرلوحه امور قرار داد. از آنجا که برنامه های توسعه کشور فرصت مناسبی را به منظور مواجهه و مقابله با چالش های موجود در بخش آب فراهم می کند امید است با شناخت و واکاوی نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و چالش های مرتبط با بخش مشارکت های مردمی در طرح های منابع آب، رویکردهای نوین و روانی در برنامه پنجم توسعه لحاظ گردد. همچنین با اعتقاد به لزوم جلب مشارکت کشاورزان در توسعه طرح های منابع آب به منظور استفاده بهینه از آب و امکانات، ایجاد درآمد بیشتر برای کشاورزان که با مشکلات فراوانی روبرو بوده است با تلاشهای پیگیر و مؤثر و با همکاری دست اندرکاران، نهادها و سازمانهای ذیربط تنگناهای موجود را برداشته تا موجبات تسریع در احداث شبکه های آبیاری گردند.

پیشنهادها

- از آنجائیکه مقوله مشارکت مردمی بیشتر یک موضوع اجتماعی و فرهنگی است، می باید سرمایه گذاری بیشتری در زمینه آموزش و فرهنگ سازی صورت گیرد.
- مشاورین باید به روحیات و نظرات فنی مردم توجه بیشتری داشته باشند تا کاربردی بودن طرح ها افزایش یابد.
- هماهنگی لازم بین ادارات و سازمانهای دست اندرکار کشاورزی ایجاد گردد.
- مسیر قوانین و مسائل اداری جهت به موقع انجام شدن طرح ها کوتاه تر شود.
- اعتماد مسئولین به مردم و قبول این مسئله که آنها می توانند نقش موثری در توسعه اجتماعی و اقتصادی کشور داشته باشند از عواملی است که راه را برای انجام مشارکت آنها هموار می سازد.
- به منظور افزایش میزان مشارکت مردم در اجرای شبکه های آبیاری و زهکشی باید به سازگار بودن این فعالیت ها با ساختار زندگی مردم آن منطقه، و متناسب بودن آنها با پتانسیلهای موجود در منطقه توجه بیشتری شود.

منابع

- ۱- جباری، الف. و مدنی، ع. (۱۳۷۸). سیاست ها و برنامه های توسعه مشارکت کشاورزان. پنجمین کارگاه فنی مشارکت آب بران در مدیریت شبکه های آبیاری و زهکشی.
- ۲- حامد مقدم، ا. (۱۳۷۹). توسعه روستایی و مشارکت، چاپ دوم، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۳- خدری، ف. (۱۳۸۳). بررسی عوامل موثر بر مشارکت بهره برداران در اجرای شبکه های آبیاری و زهکشی خوزستان به منظور ارائه راهکار مناسب. پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت اجرایی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- ۴- خدری، ف.، دحیماوی، ع.، پروین، الف.، و مدحج، د. (۱۳۸۹). بررسی نتایج حاصل از مشارکت بهره برداران در احداث شبکه های آبیاری و زهکشی استان خوزستان. نخستین کنفرانس ملی پژوهش های کاربردی- کرمانشاه، ۲۳ تا ۲۱ اردیبهشت.
- ۵- خوشاب، ا. (۱۳۸۵). بررسی عدم استقبال کشاورزان از طرحهای مشارکت مردمی. همایش ملی مدیریت شبکه های آبیاری و زهکشی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- ۶- رفیع پور، ف. (۱۳۷۰). جامعه روستایی و نیازهای آن، چاپ دوم، شرکت سهامی انتشار.
- ۷- سروستانی، م.، کردانی، م.، و اسدی، ع. (۱۳۸۹). لزوم انتقال مدیریت به تشکل های آب بران به منظور ایجاد توسعه پایدار در طرحهای منابع آب. نخستین کنفرانس ملی پژوهش های کاربردی. ۲۱ تا ۲۳ اردیبهشت ۸۹.
- ۸- سروستانی، م.، دهکردی، ف.، کردانی، م.، پروین، الف.، و باقری، ه. (۱۳۸۹). واکاوی تنگناها و فرصت های مشارکت مردمی در طرح های توسعه منابع آب به منظور ارائه راهبردهای مناسب. همایش ملی کشاورزی در افاق ۱۴۰۴- دانشگاه آزاد اسلامی رشت، ۸ مهر ۱۳۸۹.
- ۱۰- کردانی، م.، دهکردی، ف.، باقری، ه. الف.، و سروستانی، م. (۱۳۸۹). دستاوردهای ایجاد تشکل های آب بران در توسعه پایدار طرح های منابع آب استان خوزستان. همایش ملی کشاورزی در افاق ۱۴۰۴- دانشگاه آزاد اسلامی رشت، ۸ مهر ۱۳۸۹.
- ۱۱- کردانی، م.، سروستانی، م.، و اسدی، ع. (۱۳۸۸). بررسی چالش های موجود و راهبردهای نوین مشارکت بهره برداران در شبکه های آبیاری و زهکشی. اولین همایش ملی رویکردهای نوین مشارکت مردمی در مطالعه ساخت، بهره برداری و نگهداری شبکه های آبیاری و زهکشی - آب منطقه ای فارس، ۷ و ۸ بهمن ۱۳۸۸.